

DAVER DARENDE

Bir ocuęun Gözünden II. Dünya Savaşı

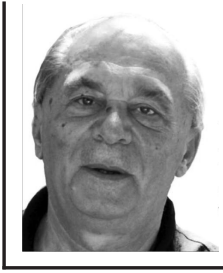
“Hepimiz karanlık, acımasız bir dünyada yaşıyorduk...”

telgrāfhane
yayınları

İçindekiler

GİRİŞ.....	9
DÜŞ İLE GERÇEK ARASINDA.....	11
İŞGALİN AYAK SESLERİ	14
“HEIL HİTLER”	20
EVİMİZİ ALMANLAR İŞGAL EDİYOR!	23
BOSNA'DA İTALYAN İŞGALİNİ YAŞARKEN... ..	27
PLYEVLYA'DAN KOLİÇAN'A KAÇIŞ.....	30
ALMANLAR İKİNCİ KEZ EVİMİZİ İŞGAL EDİYOR!	33
ÜSKÜP'TE NAZİLERLE BULGARLAR ARASINDA İŞBİRLİĞİ VE YAHUDİLER.....	35
KOLİÇAN'DAN ÜSKÜP'E.....	37
ALARM SESİNİ YENİDEN DUYMAYA BAŞLADIK	40
BOMBARDİMAN YENİDEN BAŞLIYOR, FRANSIZ OKULU KAPANİYOR.....	43
YENİDEN KOLİÇAN'A DÖNÜŞ.....	46
SVİLENGRAD'DA BULGARLARLA KARŞI KARŞIYA	49
ESKİ BİR FOTOĞRAF VE İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDAN BİR ANI	52
EDİRNE YOLLARINDA.....	55

GÜZEL İSTANBUL	57
SELAM SANA TAŞ KÖPRÜ	63
SİRENLERİN SESİ ARTIK DUYULMASIN.....	67
BELLEĞİMDEN SİLİNMEYENLER	69
SİRENLER ÇALYOR.....	73
İNSANLAR GERGEDAN OLMaktan NE ZAMAN	
KURTULACAK?	77
İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE NAZİZM	83
HİTLER VE NAZİ ALMANYA'SINDA SANAT	86
ALMAN FAŞİZMİNDEN KAÇARAK TÜRKİYE'YE SİĞİNAN	
ORKESTRA ŞEFİ VE ATATÜRK.....	90
UMBERTO ECO, SAVAŞI VE FAŞİZMİ ANLATIYOR	92
LENİNGRAD KUŞATMASI VE DİMİTRİ ŞOSTAKOVİÇ	95
SON	98

Daver Darende, İstanbul doğumludur. ODTÜ'den mezun olduktan sonra 1961-1963 yılları arasında Kopenhag'da ekonomi alanında araştırma asistanlığı yaptı. Türkiye'ye dönünce o zamanki Hazine Genel Müdürlüğü ve Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilatı'nda bir buçuk yıl görev yaptıktan sonra Dışişleri meslek sınavını kazanarak bu kurumda göreve başladı.

Otuz sekiz yıl süren Dışişleri mesleğinde Türkiye'nin Cakarta, Budapeşte, Frankfurt, Münih, Filibe(geçici süreyle), Varşova, Tebriz, Dubai, Bingazi, Paris(Unesco Daimi Temsilciliği) ve Cidde temsilciliklerinde sırasıyla ikinci kâtip, başkâtip, başkonsolos, elçi-müsteşar düzeyinde sorumluluklar üstlendi. Dışişleri'ndeki merkez görevlerinde Batı Avrupa, Kültür, NATO Savunma Antlaşmaları ve NATO Altyapı Dairelerinde Daire Başkanlığı ve Dışişleri Bakanlığı Müşavirliği yaptı.

İstanbul Üzerine Çeşitlemeler adlı kitabıyla yazın hayatına girdi. Damar kültür-sanat-edebiyat dergisinde ilk öyküsü yayımlandı. Edebiyat ağırlıklı yazıları *Damar*, *Tan*, *İçel Sanat ve Edebiyat Kulübü*, *Öğretmen Dünyası*, *Patika*, *Kıyı* ve *rH Pozitif* ile *Çağdaş Türk Dili* dergilerinde yayımlanmaktadır. 2004-2014 yılları arasında, *Cumhuriyet* gazetesinde ve *Strateji* ekinde siyasal içerikli yazıları ve değerlendirmeleri çıkan yazarın *İstanbul Üzerine Çeşitlemeler*, *Kız Kulesi'nden Eyfel'e*, *Sirenler Çalıyor*, *Diplomatın Not Defteri*, *Işık Adası Bali*, *Devler Devcikler*, *Uygar Olmak Zor İş*, *Çınarların Gölgesinde*, *Ortadoğu Bataklığında Türkiye ve Sanat Ne Güzel* adlı daha önce yayımlanmış on bir kitabı bulunmaktadır.

Çeşitli kurumlarda dış politika ve Türkiye'nin güncel sorunları hakkında konferanslar veren ve plastik sanatlarla da uğraşan yazar, bugüne kadar 38 kişisel sergi açmıştır.

GİRİŞ

Çocukluk yıllarında yaşadığım İkinci Dünya Savaşı, belleğimde derin izler bıraktı. Savaş yıllarında tanık olduğum olaylar da var, annemin, babamın anlattıklarından öğrendiğim olaylar da...

İkinci Dünya Savaşı sırasında başımızdan geçen acı olayları anlatırken savaşın ne kadar korkunç ve ne kadar ürkütücü olduğunu vurgulamak istedim.

Hermann Hesse, "Savaş ve Barış Üstüne Notlar" başlıklı yazısında bakın savaşı nasıl lanetliyor:

"Savaş isteyenler, hazırlayanlar ve bizi gelecekteki bir barışa ilişkin bulanık vaatlerle oyalayarak ya da dıştan gelecek saldırılarla korkutarak tasarılarına ortak etmeye çalışanlar, dünyamızın ve her türlü barışın baş belasıdır. Savaş, dünyayı ileri götürmez, bir şeyleri erteler."

Yirminci yüzyıldaki savaşlara bakalım. Önce Birinci, ardından İkinci Dünya Savaşı... İkisi de felaketlerin habercisi oldu. Yirminci yüzyılın geride bıraktıkları unutulmuyor, utanç çağı bugün de devam ediyor. Hermann Hesse'in dediği gibi: "Haksızlıklardan hasta düşmüş bir dünyada yaşıyoruz."

Oldum olası savaşa hep karşı oldum, silah görmekten hep tiksinti duydum. Çocukluğumda askercilik oynamayı bile beceremedim.

İkinci Dünya Savaşı'nın korkutucu yıllarını yaşadık-tan sonra savaşa karşı nefretim daha da arttı.

Hitler Almanya'sı dönemi, insanlık tarihinin en acı-masız ve en büyük felaketlerinden biridir.

Savaş anıları taptaze duruyor belleğimde... "Anılar minik kuşlara benzer, bir anda uçup gelir, bir anda yok olurlar." diyor değerli yazar Oktay Akbal, bir yapıtında, sonra ekliyor: "Salâh Birsel'in kitabını okursanız, sizler de güncel yaşamınızın, minik kuşlar gibi elinizden ka-çıp kurtulacak anılarınızın, büsbütün yok olmaması için oturup günlük yazmaya başlarsınız. İyi de edersiniz doğrusu..."

Anılar, yaşanmış olayları anlatır, geçmişin tanıklığı-nı yaparlar. Oktay Akbal'ın dediği gibi; anıları yazmak gerek geçmiş günleri, yılları anımsamak için.

İkinci Dünya Savaşı anılarını yazarken o yılların ha-vasını yeniden solumaya başladım. Yazdıklarım, bir ço-cuğun yaşamında derin izler bırakan olaylardır.

DÜŞ İLE GERÇEK ARASINDA

İkinci Dünya Savaşı'na ilişkin filmleri izledikçe bu savaşta yaşadıklarımız gözümün önüne geliyor, o acılı günleri yeniden yaşar gibi oluyorum.

Yer yerinden oynamıştı İkinci Dünya Savaşı'nda. Biz savaş Üsküp'te yaşadık. Rumeli'nin kültür kenti Üsküp, bombalarla sarsılıyordu. Kentin iki yakasını birleştiren Taş Köprü'nün altından akıp giden Vardar Nehri hüznünlüydü o günlerde.

Evimiz Taş Köprü'ye yakın Kral Peter Caddesi üzerindeydi. Almanların hava saldırısı başlayacağı zaman insanı titreten korkunç bir ses duyulur, halk sığınaklara koşardı. "Uzbuna" belleklerden silinmeyen bir sözcük idi. "Alarm" Sırçada "uzbuna" demektir. Ezberlemiştim bu sözcüğü.

Akşam çöken karanlıkla birlikte bombardıman başlardı, bombardıman sona erince ortalık sessizliğe bürünürdü.

Hepimiz endişe içindeydik; savaşın sürüp gideceğini biliyorduk. Babam bodrum katına sığınak yaptırmıştı. Alarm verilince annem, kız kardeşimi kucağına alır, ben de babamın sırtına çıkar, birlikte sığınağa inerdik. Kalın

beton sütunlarla çevriliydi sığınak. Babam en güvenilir yerin burası olduğunu söylerdi.

Geceyle gündüzün birbirine karıştığı günler yaşıyorduk. Sığınakta uykusuz geçen gecelerin ardından yaşam yeniden başlar, gün ışıır ışımaz gerçek anlaşılır, çevre, yaralı ve ölülerle dolup taşardı.

İlginç bir yaşam başlardı geceleri. Şiddetli bombardımanlarda sığınağa komşular da gelirdi. Hüzünleri, sevinçleri, dostluklarıyla zor günlerde birbirine kenetlenmiş bu insanları yakından tanurdık.

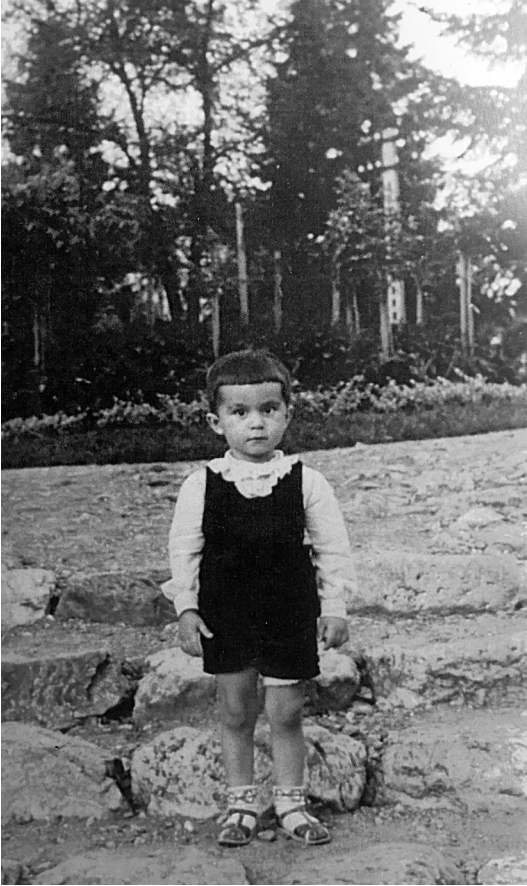
Bir süre politika konuşulur, sonra herkes derin bir sessizliğe gömülürdü. Dışarıda patlayan bombaların yarattığı korkunç sesi duyunca annem dua etmeye başlar, ben de korkudan babamın boynuna sarılırdım. Kız kardeşim her şeyden habersiz annemin kucağında uyurdu. Bombalar patladıkça heyecanlanır, babamı soru yağmuruna tutardım. Babam başımı yavaşça eliyle okşar, yanaklarımdan öperek, beni sakinleştirmeye çalışırdı.

Savaş anıları kolay silinmiyor belleğimden... Savaşların ne kadar gereksiz olduğunu Melih Cevdet Anday ne güzel anlatmış...

“Nasıl sabrettim bugüne kadar,
Ölümden bahsetmemek için,
Farkına varmamak mümkün mü?
Cigaram acı işte
Âşık olmak gayrikabil,
Uyanmanın tadı kalmadı

Birinci Harbi Umumi'de doğmuşum
İkincisine ne lüzum vardı?"

Melih Cevdet Anday'ın dediği gibi; ikincisine ne lüzum vardı? Çağ değişti, diyorlar. Oysa insanlar akıllanmadı. Yaşadığımız çağda savaşı geçiren gün var mı? Aklım ve vicdanım savaşı kabul etmiyor.

İŞGALİN AYAK SESLERİ

1 Eylül 1939 günü sabahın erken saatlerinde, Alman savaş gemisi Schleswige Holstein'in, Polonya'nın Walterplatte sınır kalesini toplarıyla dövmesinin ardından Alman savaş uçakları, Polonya kentlerini bombaladı, başkent Varşova yerle bir oldu, dünya haritasından silindi. Hitler'in emriyle İkinci Dünya Savaşı işte böyle başladı.

Almanya'nın Avusturya topraklarını egemenliği altına alması (Anschluss) (12 Mart 1938), ardından Çekoslovakya'nın Sudet bölgesini ele geçirmesi, Hitler'i rahatlatmıştı. Bu gelişme Avrupa'da büyük heyecan yarattı. Nisan 1940'da Almanya, Danimarka ve Norveç'i işgal etti. Mayıs 1940'da Alman tümeni, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'a girdi. Rotterdam, Alman uçakları tarafından ağır bir şekilde bombalandı.

Bu dramatik gelişmelerin ardından Almanya, Fransa'ya saldırdı. 22 Haziran 1940'da Fransız Silahlı Kuvvetleri, Nazi Almanya'sına teslim oldu.

İkinci Dünya Savaşı bütün hızıyla devam ederken, Avrupa'daki ülkeler, tek tek Nazi Almanya'sının boyunduruğu altına giriyorlardı. Hitler neredeyse tüm

Avrupa'yı ele geçirmek üzereydi.

Babam radyo başında, Hitler'in, Goebbels'in savaş çılgınlıklarını dinlerken düşünceliydi.

Dört dalgalı büyük boy Blaupunkt marka bir radyomuz vardı. Ailece radyonun başından ayrılmazdık.

Bazen ışıkları söndürür, karanlıkta haberleri dinlerdik. Haberlerin sonunda babamın neşesi kaçır, uzun uzun düşünceye dalarlardı. Biz anlayamazdık babamın neler düşündüğünü.

Yarıdan çok şey bekliyorduk. Oysa olaylar giderek tırmanıyor, dünya rahat günler görmüyordu.

Hitler, Alman Ordularına, Sovyetler Birliği Ordularını ezmek için, "hazır ol" emrini vermişti, "Barbarossa Planı" idi harekâtın adı. Hitler'in bu kararı, Almanya'yı yeniden hareketlendirdi. Sovyetler Birliği'ne savaş açmadan önce sağ kanadın, yani Balkanlar'ın güvenliği sağlanmalıydı.

Babam, tahmininde yanılmamıştı. Başımıza nelerin geleceğini biliyordu. Hitler'in çılgın sesini radyodan duyan babamın tedirginliği her geçen gün artıyordu.

Gelişmeler birbirini izledi. Almanya, Ocak 1941'de, önce Romanya'ya büyük kuvvetler sevk etti. Ardından 21 Haziran 1941 günü, Alman Orduları, Sovyetler Birliği sınırlarını geçerek ilerlemeye başladı.

Almanya'ya savaş ilan eden İngiltere ile iyi ilişkilerini sürdürmeye çalışan Yugoslavya, Balkanlar'daki Alman baskısı nedeniyle tedirginlik içindeydi.

Üsküp Subay Evi'nin bulunduğu geniş meydan.(1939)

Hitler, Balkan seferini tamamlamak için Bulgaristan'a önerdiği gibi Yugoslavya'nın da "Üçlü Pakt"a girmesini arzuluyordu. Hitler'in artan baskısı sonucu Yugoslavya "Üçlü Pakt"a katılınca biraz ferahladık. "Hitler, Yugoslavya'ya bir şey yapmaz" diyerek kendimizi avutuyorduk.

Mart ayında (1941) iç karışıklıklar Yugoslavya'da doruk noktasına ulaştı. Almanya, "Üçlü Pakt"a katılan Romanya'dan sonra Bulgaristan'ı da ikna etti. Balkanlar'da Nazi Almanya'sının yayılmacı politikasını destekleyen rejimler arasında Bulgaristan en ön planda yer alıyordu. Kral Boris ile Bulgaristan Başbakanı Filov'un istekleri doğrultusunda Bulgaristan, 1 Mart 1941'de Alman-İtalyan-Japon "Üçlü Pakt"ına dâhil oldu.

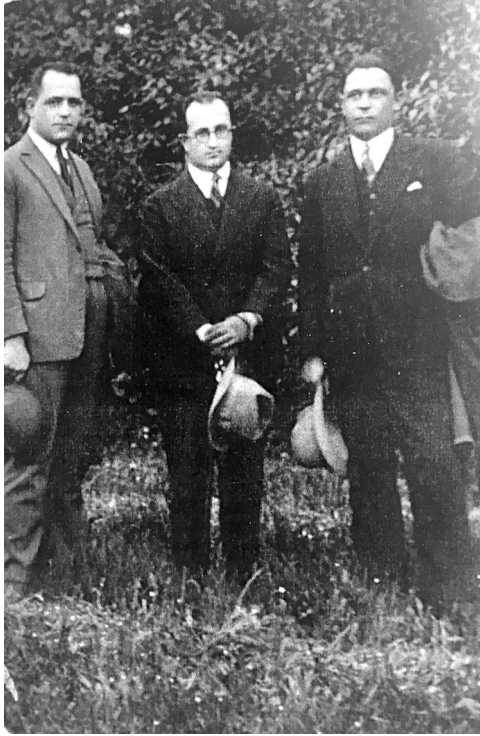
Sulh Hukuk Mahkemesi Toplantı Salonu Duvarında Kral Peterin resmi aslı

27 Mart 1941 sabahı radyolardan duyulan haber, hepimizi ürpertti. Yugoslavya'nın hava generallerinden Simoviç, Almanya karşıtı bir hükümet darbesi yapmıştı. Artık iktidarın gerçek sahibi Kral Peter'di. Halk, sevinç içinde sokaklara fırlamıştı. Üsküp'te ve tüm Yugoslavya'da gerçek bir bayram yaşıyordu. Üsküp'te sokaklar, binalar Yugoslav bayraklarıyla donanmıştı. Zorunlu olarak biz de evimize Yugoslav bayrağını astık.

Gelişmeler sona ermiyor, gelecek karanlık görünüyordu.

5 Nisan 1941'de Simoviç, Sovyetler Birliği ile dostluk ve saldırmazlık paktı imzaladı. Yugoslavya'daki bu beklenmeyen gelişme, Hitler'i Balkan seferini yapmaya zorladı. 6 Nisan 1941 günü Almanya, Yugoslavya'ya

saldırıldı. Önce Belgrad, ardından Üsküp, ağır bombardımanlarla sarsıldı. Gelen haberler hiç iç açıcı değildi. Belgrad harabeye dönüşmüş, Üsküp'te de büyük yıkım tespit edilmişti. Güçlü Alman Orduları, kısa süre içinde tüm Yugoslavya'yı ele geçirdiler. 17 Nisan 1941'de Yugoslavya teslim oldu ve Alman işgali tüm kentlere hızla yayıldı. Hitler amacına ulaşmış, Yugoslavya'ya ders vermişti.

Babam, Belgrad Büyükelçiliği müsteşarıyla ve yazar Kemal Altınkaya ile birlikte, (Belgrad, 1937)

Yugoslavya, Almanya'nın uyduları arasında paylaşılmaya başlandı. Hitler, Makedonya'yı Bulgaristan'a, babamın memleketi Plyevlya (Türkçesi Taşlıca) dâhil Bosna'nın bir bölümünü İtalya'ya verdi. Payın en büyüğünü Bulgaristan almıştı. Zaten Bulgaristan'ın öteden beri Makedonya'da gözü vardı. Almanya'nın saffında yer alınca bu amacına da ulaşmış oldu.

Yugoslavya'nın teslim olmasından sonra Almanlar, başta Üsküp olmak üzere tüm Makedonya'yı işgal ettiler. Almanlardan sonra Üsküp'te bir de Bulgarların işgalini yaşayacaktık!

“HEIL HITLER”

Sabahın erken saatleriydi, Kral Peter Caddesi’ndeki evimizin tüm panjurlarını kapatmıştık. Hanko Nine tir tir titriyordu panjurları indirirken. Olağanüstü günler yaşadığını o da fark ediyordu.

Nazlı Anne’mden izin almış, Koliçan’a gitmişti. Üsküp’ten on beş kilometre uzaklıkta küçük bir köydü Koliçan. Hanko Nine de Nazlı da bizde yatar, ev işlerinde anneme yardım ederlerdi.

Her an Almanların Üsküp’e girmelerini bekliyorduk. Üsküp artık eski Üsküp değildi. Herkes korku içindeydi.

Sokakların sessizliği hepimizi ürkütüyordu. Yakın mesafeden gürültüler gelmeye başladı. Panjurların aralıklarından Kral Peter Caddesi’ni gözetlemeye başladık. Düş görmüyorduk, gerçekte karşı karşıyaydık. Yüzlerce tank önümüzden geçiyordu. Arkadan zırhlı araçlar, sonra makineli tüfekli askerler... Almanlar dirençle karşılaşmadan Üsküp’e girmişlerdi. Tankların sesini duyan halk sokaklara fırladı. Herkes meraklı gözlerle seyrediyordu Alman askerlerinin geçişini.

Annem kız kardeşimle evde kalmış, ben babamla